

Dossier: de natuur en het klimaat

Er gaat geen dag voorbij of de klimaatproblematiek haalt het nieuws, vaak zelfs de voorpagina's. Experts die zich nog niet zo lang geleden afvroegen hoe het onderwerp op de agenda te krijgen, hoeven niets meer te doen: het probleem agendeert zichzelf. Van hitte en droogte tot zware regenval en overstromingen: extreme weersomstandigheden zijn de laatste jaren opvallend. De klimaatsverandering verdient al onze aandacht. Ze bedreigt immers onze veiligheid, de voedselvoorziening, de waterhuishouding en de biodiversiteit op aarde. Dit dossier van Spoorzoeker zet het vergrootglas op de boeiende wisselwerking tussen klimaat en natuur.

Sternen vliegen tussen windmolens
Foto: Vilda Natuurfotografie

Help, het wordt hier warm!

Het klimaat verandert, de natuur ook. Naar sommige toekomstige wendingen hebben we het raden, andere tendensen zijn nu al frappant. Spoorzoeker ging op bezoek bij de penhouder van het Natuurrapport, het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Over zonnekloppers die in de lift zitten, vroege vogels in het voorjaar en de herfst die ieder jaar met een latere tram arriveert: enkele rake vaststellingen over hoe de natuur in Vlaanderen reageert op een warmer klimaat.

Het Natuurrapport 2007 is glashelder: de klimaatwijziging vormt één van de belangrijkste bedreigingen voor de biodiversiteit in Vlaanderen. Door de opwarming van de aarde worden planten en dieren verplicht zich aan te passen aan nieuwe leefomstandigheden. Sommige soorten kunnen dat, andere niet. Daardoor verliest de natuur haar samenhang en komen zelfs dieren en planten die zich voegen naar het klimaat in de problemen. Maar hoe zit dat nu juist? Soms lijkt het wel of er alleen maar leuke dingen op ons afkomen: de bijeneter die in onze streken z'n nest maakt, zeldzame orchideeën in je achtertuin, bomen die records halen qua houtproductie ...

Naar de polen

Luc De Bruyn van het INBO: "Het aantal bewijzen van de invloed van klimaatveranderingen op de natuur neemt toe. Eén van de vaststellingen is dat de verspreiding van soorten opschuift naar de polen. In onze streken merken we dat bepaalde zogenaamde warmteminnende soorten het steeds beter naar hun zin hebben. Zo doen zuidelijke libellen het in Vlaanderen tegenwoordig erg goed: bepaalde soorten die hier vroeger louter toevallig voorkwamen, planten zich nu met hele populaties voort. De zwervende pantserjuffer is een voorbeeld van zo een nieuwe 'Vlaamse' libel."

Ook het omgekeerde is waar: soorten die de warmte minder goed verdragen, krijgen het in Vlaanderen knap lastig. **Luc De Bruyn**: "De veenbes wordt hier bijvoorbeeld steeds zeldzamer, omdat het klimaat te warm en te droog wordt. De bijenorchis rukt naar het noorden op: die orchidee wordt tegenwoordig zelfs in Friesland aangetroffen."

De bonte vliegenvanger in tijdsnood: bij zijn terugkeer uit het zuiden zitten op de beuken bijna geen rupsen meer.
Foto: Vilda Natuurfotografie

Relaties uit de pas

Al deze veranderingen zouden zo dramatisch niet zijn, moesten ze niet als gevolg hebben dat de relaties in de natuur danig verstoord raken, zo leert het Natuurrapport 2007. Veel activiteiten in de natuur zijn immers op elkaar afgestemd. Denk maar aan de voedselketen: wanneer in dit goed geoliede systeem schakels wegvallen of verschuiven, is de synchronisatie zoek en raakt de natuur uit balans.

De bonte vliegenvanger is één van de slachtoffers van deze foute timing. Tot eind de jaren 1980 liep het aantal bonte vliegenvangers in Vlaanderen in de duizenden, vorig jaar werden er nog maar 600 à 1 000 broedparen van deze vogel geteld. Het probleem zit 'm in een ontregelde voedselketen. Wanneer de bonte vliegenvanger terugkeert uit het zuiden - het is mei, zijn vrouwtje moet nog beginnen te broeden - zitten op de beuken geen rupsen meer. En als er nog zitten, zijn ze al volop aan het ontpoppen. Dat deze minivoedselketen gedwardsboomd wordt, heeft ook gevolgen voor de beuk. Die heeft het in Vlaanderen eeuwenlang overleefd, mede dankzij de bonte vliegenvanger die elke lente op hetzelfde tijdstip een ravage aanrichtte onder de rupsen. Nu hebben de rupsen vrij spel; het gevolg: minder bladeren en dus minder gezonde beuken.

Door de zachtere winters zijn de padden niet meer in optima forma.
Foto: Vilda Natuurfotografie

Daar is de lente al!

Een ander gevolg van de stijgende temperatuur is dat het sneller warm wordt in de lente. Typische lenteactiviteiten in de natuur komen steeds vroeger op het jaar voor: bomen staan vroeger in bot, padden trekken er eerder op uit, de stuifmeelproductie van de bomen komt vroeger op gang ... Nog zo'n typisch daar-is-de-lente-signaal is het uitsluipen van insecten. **Luc De Bruyn**: "Databanken met tellingen over langere periodes leren dat het vliegseizoen van heel wat dagvlinders een pak vervroegd is. De dagpauwoog kwam in de periode 1984 - 2004 per jaar maar liefst 2,4 dagen vroeger te voorschijn. Over een periode van twintig jaar is dat 48 dagen of bijna twee maand!"

Slechte winterslaap nefast voor de pad

Ook tijdens het najaar laat de opwarming van het klimaat zijn sporen na. De natuur maakt zich later op voor de winter: vlinders vliegen langer rond, de bladeren vallen later. De winters zijn zachter en sommige dieren hebben daar last van. Zo trekken padden na hun winterslaap naar de waterkant om te paren en eitjes af te zetten. Om die paddentrek tot een goed einde te brengen, moeten de dieren in prima vorm zijn. Ze moeten een stevige winterslaap achter de rug hebben en genoeg vetreserves hebben opgebouwd. Tijdens warmere lentes en zomers slaan padden echter minder vetreserves op. Bovendien gebruiken ze tijdens zachtere winters hun reserves op. De vrouwtjes, die in de lente ontwaken, hebben daardoor een slechtere lichaamsconditie en zijn kleiner. Dat verhoogt hun vatbaarheid voor allerlei infecties en verlaagt hun overlevingskansen. Na milde winters produceren ze ook minder eieren.

En wat met de ecosystemen?

De stijgende temperatuur is een feit, planten en dieren hebben de keuze: ze passen zich aan, verhuizen of verdwijnen. We weten nog niet hoe iedere soort zal reageren. Nog een groter vraagstuk is hoe de natuur ons als geheel van antwoord zal dienen. **Beatrijs Van der Aa** van het INBO: "De algemene tendensen zijn wetenschappelijk goed gekend. Maar de informatie is nog veel te fragmentarisch: het onderzoek spitste zich tot nu toe vooral toe op het gedrag van individuele, vaak populaire soorten. Verdere monitoring en kennisopbouw zijn ontzettend belangrijk. Bij het INBO willen we ons hier de komende jaren op toelagen. We willen vooral kijken naar de impact van de klimaatwijziging op ecosystemen. Veranderingen bij één soort kunnen immers leiden tot een waterval van effecten in een

voedselketen. Niet alle soorten zijn even gevoelig aan temperatuursverschuivingen, waardoor de samenstelling van gemeenschappen danig kan veranderen. Vandaag weten we nog niet wat de invloed daarvan is op de stabiliteit van de ecosystemen. Op termijn streven we er niet alleen naar een goede kijk te hebben op het gedrag van de natuur in een warmer klimaat. We willen ook weten wat we eraan kunnen doen en welke soorten en biotopen bij voorrang moeten beschermd worden. De inzet van dit klimaatonderzoek is groot. Klimaatwijziging kan immers het behalen van belangrijke natuurdoelstellingen in gevaar brengen, zoals het stopzetten van het verlies aan biodiversiteit. Of de realisatie van Natura 2000, een samenhangend netwerk van beschermde natuurgebieden binnen de Europese Unie." ■

Tellen maar!

Om vast te stellen wat er verandert, zijn cijfers nodig. Wil je mee de verschuivingen in de natuur in kaart brengen, dan kan je zelf aan het tellen slaan. Via www.natuur-kalender.be, een initiatief van Natuurpunt, kan je natuurwaarnemingen melden. Wanneer hoorde je de eerste koekoek, op welke dag zag je de eerste kattenstaart in bloei? De site vertelt je waarop je in een bepaalde periode speciaal moet letten.

De Vlaamse natuur krijgt een tweejaarlijks rapport

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) tekent iedere twee jaar de toestand van de biodiversiteit in Vlaanderen op, analyseert de oorzaken van veranderingen en rapporteert over de inspanningen en de resultaten van het natuurbeleid. Dat gebeurt in het Natuurrapport of NARA, waarin sinds 2005 ook een hoofdstuk over de impact van de klimaatwijziging op de natuur is opgenomen.

Alle Natuurrapporten zijn te raadplegen op www.inbo.be

De website www.natuurindicatoren.be geeft een overzicht van de toestand van de natuur aan de hand van meer dan 100 natuurindicatoren.

Meer weten?

beatrijs.vanderaa@inbo.be

tel. 054 43 71 16

Bossen zijn kampioenen in koolstofopslag; ze geven dan ook weerwerk aan de klimaatopwarming.

Foto: Vilda Natuurfotografie